

ОЛЬГА
КОБИЛЯНСЬКА

За ситуаціями

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2024

ЧАСТИНА ПЕРША

Аглая-Феліцітас і Ольга Федоренко, близнички з помежи тринадцятьох дітей, були найздоровіші з поміж скрофулічних, з поверховности гарних сестер і братів, з чорним, кучерявим волоссям по батькові (з роду колись вірменського чи румунського), тонкокісті, худорляві, з тенденцією до високого стрункого росту. У всіх дітей був слух музикальний. Але майже феноменальний був він у обох сестер, близничок Аглаї-Феліцітас і Ольги. Всі в хаті грали або, що найменше, співали. Всі що до одного. Ріжниця в хатній музиці була лише та, що по разови зачувалася з отвертих вікон соната Бетховена, штука Ліста, вправи Фільда, Гельмера, баркоролі Баха, а по разови знов дрібонькі вправи, ударом і грою малих ручок, і супроводом такого ж голоску. — Се були менші брати і сестри, котрі так само сиділи при розбитім фортеп'яні, підтягаючи від часу до часу підчас гри клявіши, що тут і там западалися, виграваючи при тім найспокійніше завдану лекцію фортеп'янову, або співу, чи там скрипки далі.

Жадно не нарікало в голос на подлий інструмент.

Жадно. Коже знало, що се все одно, що до голих стін відкликатися, або горохом об них кидати. В домі Федоренків було з давен-давна відомо, що там від смерти

бабуні Грічану, матері теперішньої пані Федоренко, робилося для дітей як найменше, щоб за те тим більше побільшувано маєток, — не для кого іншого, як власне знов для тих самих дітей.

Пригарні килими домашнього виробу прикрашали стіни, долівку і дивани дому паньства Федоренків. Одначе, коли найстарша донька віддавалася і прохала в матері хоч оден килимочок... хоч на показ знайомим в чужині, куди виїжджала з чоловіком, мати і тоді доньці відмовила. — То я все для дітей тримаю була її спокійна відповідь. Вони молодші як ти. Остануться, може, в гіршім положенню як ти; а тобі, коли хотілося вийти заміж за чоловіка, за котрого сама хотіла, нехай він справляє килими. Я ще жива. По моїй смерті не ворогам припаде мій маєток, а вам, дітям моїм. Тепер ще нічого нема. Для нікого нема; то повинно розумітися. — І вони всі розуміли; від найстаршої до наймолодшого. З малку як лиш почали розуміти свою матір. І вона, найстарша донька — зрозуміла... вийшовши заміж з дому без шелюга, без віна хоч би і якого скромного. Зрозуміла рівночасно, що родичі раді, що позбулися одної голови з хати, а не дати вони не тому не дали, що буцім то не хтіли... а тому — що як казали — вона вийшла за чоловіка проти їх волі. Або знов. Вдома продавалися господарські здобутки як: набіл, овочі, мед і т. и. однак, щоб котре з дітей одержало в час зошит, книжку, або хоч би сяку-таку одєжину, — се було виключено. Все мусіло з окрема дітьми виборюватися, виплакуватися, випрохуватись, огірченими здержуваними словами — сльозами. Одним словом, у п-ства Федоренків було неначе все на відворот як у інших людей, неначе все до гори ногами поставлено.

Батько Федоренко, колись талановитий технік і рисовник (тепер, як сам собі говорив, вже на пенсії), ходить по своїм великим саду, босоногий, лиш в шароварах і сорочці, жиє для свого саду, винограду, рубає дрова, працює літом коло сіна... а від часу до часу зачитується в глибоко-філософічних ділах Спінози, Шопенгауера, Декарта і и., і малює опаленими, незручними вже руками олійними красками портрети деяких своїх дітей або краєвиди.

Для нього його діти майже не існують. Літом живуть чи не цілими днями в саду під голим небом, мов циганята, а зимою збиті в одній кімнатці, щоб прочі гостинні не валялися; і він ними так мало цікавиться, як горобцями на даху. — Десь там пішло одно з другим, — відказує байдужно, як хто з хатніх або знайомих за котрим питає: — Господь їх знає. Не мені собі ними голову клопотати.

Гарна, в порядку і чистоті удержувана хата з величезним опарканеним садом, се була та, повна таємничости, болю, сміху і музики оселя... з поза котрої, з винятком батька, лиш десь колись виходила, гарно прибрана, на великі закупна мати — а дівтора з винятком учащаючих до школи — ніколи. Чемні і слухняні, з поверховністю як ті дикі чорні або і білі (мати була ясної вроди) — птахи, можна їх було з сусідніх домів хіба в двох випадках бачити. Раз як котре драпалося за овочами по високих деревах зручно, або знов лиш самі круглі їх кучеряві головки і чорні, осмалені рученята, коли силкувались лізти на паркан, щоб звідти поглянути на инший світ, як той, котрого загородила мати тяжкими грішми від злодіїв. Але довго не давали себе оглядати. Знаходився хто випадком в притикаючім до їх оселі — саду, вони зникали блискавкою, щоб за недовгий час показатися, а радше

мигнути малою головкою знов лиш по ніс, посвітити чорними, цікавими очима в округи, а там так само щезнути з горизонту паркану.

На самоті, без товариства, як виключно свого, без чужого впливу, виростало потомство родини Федоренків; хорувало, знов видужувало, умирало, а все існувало.

Пані Федоренко, з родини по часті і румунської, в молодім віці захоплена палкою любов'ю молодого техника і маляра, віддалася вчасно, і від того часу жила буквально на те, щоб приводити дітей на світ і плекати їх. Одні, як сказано вже, родились, другі вмирали, треті нездужали, а все їх було. Доки жила її мати, енергична пані Грічану, вона дуже мало займалася газдівством. Всім займалася перша. Вона рядила газдівством, виарендовувала поля, продавала господарський матеріал і справляла що було кому треба. — Між тим коли її донька дбала більше про дітей, себе і красу кімнат. Молода і гарна, держалася далеко від грубої господарської праці, висиплялася до схочу і як сказано, плекала лише діти, цвіти в своїх кімнатах і квітнику. Коли ж пані Грічану померла, а дітей найшлася громадка, в ній прокинулася пристрасть збивати гроші і витворяти маєток для тих же дітей, котрих остаточно не осталося у неї більше, як точно дев'ятеро.

Хлопці Федоренкам, крім одного найстаршого, не вдавалися. Але що той, добившись хліба, навертався дуже рідко в батьківську хату, батько махнув рукою, немов він не був ніколи його сином. Другий, молодший, був не охочий до науки. Чи був він тому винен, чи інші впливи, ніхто не знав; але він репетирував кілька разів в школах, а остаточно, розвинувшись, в гарного,

темнолицього юнака, що не видержував в жаднім закладі, куди б його батьки і не випихали, жив чисто бурлацьким життєм. Гостював театр в місті, він прилучався до трупи за статиста або співака, і держався його на час. Треба було десь визначитися фізичною силою — він йшов туди і в заклад.

Від часу до часу з'являвся в домі, відбирав у матері останній гріш, продавав нишком дещо з її постелі, або знов, тут і там гарний килим, над котрими дріжала, і зникав на час з дому. Мати заливалася слізьми, відказуючи гірко на сина, не забуваючи при тім ані на хвилину своїх ключів з рук. Ломала з театральністю, до котрої мала нахил, руки і помагала синові з хати уходити. — Йди, бо повиносиш все з моєї хати, жалілася. Відтак цілувала сина, пхала гроші в руку і — отверала двері. — Іди і не приходь мені наново перед очи, говорив батько, опускаючи резигновано голову на груди. — Що робиш все для себе робиш. Мені що до тебе?

З дівчатами їм ліпше велося. Найстарша віддалася, не взявши, як сказано, від родичів ані зломаного шельюга. Друга не гарна, була вчителькою; остались лише дві близнички, на котрі покладала мати всю надію, що хоч бодай одна з них впровадить зятя з золотим ковнірем у хату. Інші, хлоп'ятка і дівчинка, були ще малі. Працьовита і ощадна до хоробливости, вона жалувала дітям кращої поживи і, вмiсто відживлювати їх як найкраще і дбати про їх дальше здоров'є, вона майже фанатично збільшала і розширювала господарство, встаючи на зорях та вештаючися між прислугою мов перший завідатель бозна яких маєтків, ганила її, спорилась з нею, а остаточно запрягалася до найтяжчої праці з ними враз.

Але пані Федоренко любила в деяких хвилях репрезентувати і даму в своїй хаті. Се особливо, коли заходив хто чужий в її гарні, обширні гарно, поприбирані кімнати. Хоч траплялося і таке, що шановний гість виживав по часови і годину на паню дому... вона не з'являлася скорше, заким не виросла на її голові зачіска повної моди, не опинилася на ній гарна, першої моди тоалета, а її свіже і добре удержане обличчя не було (що правда, дуже зручно) покрите білим або рожевим пудром. Ввійшовши так перед гостя, вона починала актьорувати. Говорила поважно, вдивляючися довго в лице гостеві з поважними панськими рухами, і говорила неправду. Передовсім на кошт дітей. Які в неї добрі і вчені діти, як їх образование їй багато коштувало; як вона їм під тим взглядом ніколи і нічого не відмовляла, дає повними руками. З яким успіхом вони здають іспити. Люде її тих дітей завидують і т. п. Лиш фортеп'яні і скрипки в її хаті були вже не найдобріші і ще не заміняні новими інструментами. Лиш вони одні, але і то наступить поволі. Станеться неprimінно; чи не знає примір шановний гість яка фірма новочасних фортеп'янів найліпша, розуміється перворядна? Бо вона лиш в такій хтіла б інструмент закупити, а так само і скрипки. Се послідне для її напричуд талановитих доньок близничок Аглаї-Феліцітас і Ольги — особливо Аглаї-Феліцітас. — Діти! кликала вона (називаючи кожде по імені) по театральному, завертаючи голову через плечі. — Ходіть-но сюди! А коли обидві кликані не з'явилися (бо або не мали на разі в що гарно одягнутися, або пішли до школи, або лекції давати, щоб заробляти на кращу одежину, або т. и.) мати оправдувала їх, що, певно, сидять десь далеко

в саді і працюють. — Бо шановний гість мусів знати, що обидві вони малярки, — дарма, що обох, лаючи, гнала від паперу і вугля, котрим вже завчасу почали орудувати, унаслідивши по батькові не лиш музикальний, але і малярський талант.

* * *

З близничок померла по довшій недузі Ольга — і лишилась її молодша сестра Аглая-Феліцітас. Се була талановита, чорноволоса дівчина, з рівними чорними бровами, очима подовгуватими, що, як говорили про них, — забирали одну часть лица для себе — і устами рухливими. Барва лица — слонової кости.

Укінчивши учительську семінарію, грала по при то вже і клясичних музиків, а за скрипкою тужила мов циган. По межі тим всім малювала, не вчившись ні в кого, пізними ночами гарні картини, доки не захоплена на злочинстві матір'ю, не вибита за випалюванне петролеума, не закинула малярства чи не на все. — Її мрією було дістатися де-небудь в консерваторію, студіювати музику і в теорії, і стати колись укінченою п'яністкою!

Той плян-мрія подобався одній матері, і бували хвилі, в котрих та застановлялася, що було б не зле мати дитину колись може, великою артисткою, котра давала б концерти, заробляла на своє утримання сама і називалась її донькою.

Поміж бажаннями дістатися до консерваторії і укінчення науки, Аглая-Феліцітас залюблюєсь в однім молодім чоловіці, фільзофічного факультета, стає його нареченою і зачинає займатися наукою, літературою і т. и. більше як доси. Що до літератури, то її займали

ЗМІСТ

Частина перша.....	3
Частина друга.....	63
Частина третя.....	132